

intellectual-cognitive activity-and operational-readiness of future social workers to organize prevention of addictive behavior in children and youth. In a scientific article compares the empirical values of the three criteria of professional readiness of the future social workers to organize prevention of addictive behavior in children and youth. Articulated important pedagogical requirements, which have improved the effectiveness of the author's technology training of future social workers. Author substantiates the idea to train future social workers social partnership as a necessary requirement of effective preventive work of addictive behavior of the younger generation.

Keywords: *training future social workers and motivational readiness of values, intellectual and cognitive readiness, operational readiness-activity, technology training future social workers to organize prevention of addictive behavior in children and youth.*

Рецензенти:

Чайченко Н.Н. — д. пед. н., проф.,

Полянничко А.О. — канд. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2013

УДК : 378:[37.013+159.9]

Л. В. Козак

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

У статті розглядаються особливості організації самостійної роботи у підготовці майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності; розкрито сутність, мету, особливості організації, види та рівні самостійної роботи, форми контролю; представлено змістові блоки завдань для самостійної роботи з циклу професійно-педагогічних дисциплін, які орієнтують майбутніх викладачів на створення власної структури інноваційної професійної діяльності.

Ключові слова: *самостійна робота, інноваційна діяльність, майбутній викладач дошкільної педагогіки і психології.*

Проектування самостійної роботи майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології у системі педагогічної дошкільної освіти стає актуальним у зв'язку із збільшеними вимогами до професійних якостей, якими повинен самостійно оволодіти майбутній викладач.

Сучасний викладач повинен бути обізнаний з інформаційними технологіями, вміти трансформувати отримані знання в інноваційні технології навчання та працювати в команді, володіти навички самостійного отримання знань.

У зв'язку з цим, в сучасній вищій школі навчальний процес повинен набувати характеру самостійної праці майбутніх викладачів, адже поза самостійною роботою не можна підготувати активного викладача інноваційного типу, необхідного сучасній вищій дошкільній освіті.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволяє зробити висновок про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблеми самостійної роботи студентів. Спеціальному вивченню підлягають такі аспекти: сутність і структура самостійної роботи (Н. Г. Дайрі, Б. П. Єсіпов), формування пізнавальної самостійності (Н. Л. Горбач, В. О.Тюріна та ін.), організаційно-педагогічні засади (В. К. Буряк, С. Г. Заскалета, О. Я. Савченко та

ін.), теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності (Л. В. Жарова, П. І. Підкасистий, М. М. Солдатенко та ін.), засоби індивідуалізації, інтенсифікації самостійної роботи (А. М. Алексюк, І. Е. Унт, І. А. Шайдур), інформаційно-методичне забезпечення самостійної роботи (В. А. Козаков, В. Л. Шатуновський) тощо.

Метою статті є розкриття особливостей організації самостійної роботи у підготовці майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності.

Важливою формою організації підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності є самостійна робота. Саме цей спосіб діяльності приводить майбутнього викладача або до одержання зовсім нового, раніше невідомого йому знання, або до поглиблення і впорядкування вже наявних знань.

Згідно з Положенням «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань (Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах).

Теоретики педагогіки визначають самостійну роботу студентів як роботу студентів, яка планується та виконується за завданнями і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Такий вид роботи, на думку дослідників, необхідний не тільки для оволодіння певною навчальною дисципліною, але й для формування навичок самостійної роботи взагалі, в навчальній, науковій, професійній діяльності, умінні приймати на себе відповідальність самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації тощо (Педагогіка вищої школи, с. 136-137). Як відомо, жодні знання, якщо вони не підкріплені самостійною діяльністю, не можуть стати справжнім надбанням людини.

Самостійна робота розглядається нами як важливий інструмент активізації особистісного потенціалу майбутнього викладача, розвитку пізнавальних інтересів, творчих здібностей, рефлексивних вмінь.

Метою самостійної роботи майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології у процесі їх підготовки до інноваційної професійної діяльності є розширення і поглиблення професійних знань, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових

та дослідницьких вмінь і навичок, набуття досвіду інноваційної діяльності, здатності до самостійного навчання упродовж життя.

У зв'язку з цим, великого значення набуває здатність майбутнього викладача до самоосвіти, що істотно залежить від самостійності, як риси особистості.

Зовнішніми ознаками самостійності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології є планування ними своєї діяльності, виконання завдань за відсутності безпосередньої участі педагога, систематичний контроль за процесом і результатом виконуваної роботи, її подальше коригування і самовдосконалення, тобто самостійне здійснення діяльності.

Внутрішню сторону самостійності утворюють мотиваційна сфера, морально-вольові зусилля, спрямовані на досягнення мети без сторонньої допомоги.

Головний шлях формування професійної самостійності викладача пролягає через виховання пізнавальної активності та самостійності майбутнього викладача.

Щоб самостійна робота давала хороші результати, її необхідно планувати і правильно організовувати у поєднанні з іншими формами навчання.

Організація самостійної роботи передбачає:

- визначення основних завдань, які магістранти повинні виконати в процесі самостійної роботи та виділення викладачем питань, які необхідно засвоїти;
- складання переліку запитань, за якими майбутні викладачі можуть здійснювати самоперевірку;
- поєднання всіх рівнів (типів) самостійної роботи;
- вмотивованість навчального завдання;
- чітка постановка пізнавальних завдань;
- визначення викладачем форм звітності, обсягу роботи термінів її подання; критерії оцінювання, звітності та ін.;
- забезпечення контролю за якістю виконання (вимоги, консультації);
- розробка системи контролю за результатами самостійної роботи;

Самостійна робота майбутніх викладачів у процесі підготовки їх до інноваційної професійної діяльності має свої особливості, які пов'язані з осмисленням і самостійним оволодінням структурою інноваційної професійної діяльності викладача, інноваційними

технологіями навчання і виховання у вищій школі та створенням власного творчого продукту.

З метою формування складових компонентів готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності нами було розроблено і експериментально перевірено п'ять блоків завдань. Зміст завдань розрахований на самостійну роботу майбутніх викладачів при вивченні дисциплін професійно-педагогічного циклу.

Першим блоком завдань майбутніх викладачів орієнтовано на формування позитивного ставлення до педагогічних інновацій на основі ціннісно-мотиваційної складової майбутньої діяльності. При цьому виділено умову усвідомлення значущості інноваційного розвитку освіти, засоби стимулювання інтересу до інноваційних освітніх вкладів у професійну діяльність, активізації прагнень до самовдосконалення. Другим блоком завдань майбутніх викладачів орієнтовано на пошук інформації щодо інновацій, необхідних для удосконалення вищої педагогічної та дошкільної освіти. Зокрема, удосконалення когнітивного компоненту інноваційної професійної діяльності викладача. Третім блоком завдань здійснювалася орієнтація на організацію інноваційної професійної діяльності, формування професійно-орієнтованих умінь складати інноваційний зміст навчальних ситуацій. Таким чином, удосконалюється операційний компонент інноваційної діяльності. Завдання четвертого блоку спрямовані на розвиток творчих та індивідуальних якостей особистості, креативних здібностей, дослідницьких вмінь, творчого мислення. П'ятим блоком завдань організовувався розвиток рефлексії щодо контролю та оцінювання цілісності педагогічного процесу і його окремих елементів. Підкреслимо, що такий поділ на блоки завдань є умовним, оскільки в кожному блоці присутні орієнтири на формування ціннісно-мотиваційних, когнітивно-операційних, креативних аспектів підготовки.

Коротко розкриємо зміст блоків завдань на прикладі дисципліни «Педагогіка вищої школи».

Як відомо, активна самостійна пізнавальна діяльність можлива лише за наявності стійкої мотивації та ціннісних орієнтацій особистості майбутнього викладача. Найбільш сильним мотивуючим чинником є підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності. Тому, забезпечуючи формування структурних компонентів готовності викладача дошкільної педагогіки і психології

до інноваційної професійної діяльності, можна сформувати відповідну мотивацію до створення і застосування інновацій.

Мотиваційними орієнтаціями завдань передбачено організацію навчання майбутніх викладачів таким умінням:

- самостійно визначати та досліджувати перспективи розвитку вищої педагогічної освіти, зокрема, дошкільної;
- аналізувати досвід педагогів-новаторів, історичні передумови становлення інноваційної педагогіки, специфіку інноваційної педагогічної діяльності;
- здійснювати пошук фахових інновацій;
- розробляти самодіагностичний особистісний інструмент для виявлення власних професійних якостей та можливостей працювати зі студентами, що в майбутньому стануть фахівцями дошкільної освіти та ін.

При вивченні навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» майбутнім викладачам пропонуємо такі види завдання: підготувати реферат на тему: «Інноваційні педагогічні ідеї в історії розвитку вищої школи»; скласти анотований каталог наукових праць, присвячених проблемам інноваційного розвитку вищої педагогічної освіти в Україні та за кордоном; скласти тези щодо проблем та перспектив розвитку сучасної вищої школи; визначити професійні якості, якими має володіти викладач для успішного здійснення інноваційної діяльності; на основі самоаналізу та самооцінки готовності до майбутньої викладацької діяльності скласти програму власного професійного розвитку на час навчання в магістратурі, визначити шляхи і засоби її реалізації, методи і прийоми роботи над собою.

Інформаційно-когнітивними орієнтаціями завдань для самостійної роботи передбачено організацію навчання майбутніх викладачів на оволодіння знаннями:

- особливостей інноваційної діяльності викладача на конкретній темі навчального матеріалу;
- методології і методів наукового дослідження;
- психології особистості студента;
- інноваційних дидактичних категорій, зокрема педагогічними інноваціями у сфері професійної діяльності, технологією проектування інноваційного навчально-виховного процесу, організацією спільної навчально-пошукової, творчо-пізнавальної, експериментально-дослідницької діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу.

Майбутнім викладачам пропонується виконати такі завдання: на основі аналізу нормативних документів, наукової літератури дослідити тенденції розвитку інноваційних процесів в освіті, сформулювати власне бачення подальшої модернізації системи вітчизняної вищої школи; ознайомитися з нормативно-правовим забезпеченням інноваційної освітньої діяльності в Україні; сформулювати перелік компетенцій, які сприятимуть здійсненню викладачем інноваційної професійної діяльності; ознайомитися з діагностичними методиками для дослідження рівня розвитку студента та власної готовності до здійснення інноваційної професійної діяльності; ознайомитися з інноваційними методами, формами, технологіями навчання і виховання у вищій школі; обґрунтувати найбільш ефективні технології формування творчої, інноваційної особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти та ін.

Для того, щоб викладач став суб'єктом інноваційної діяльності, потрібно сформувати у нього чутливість до нового, здатність створювати, освоювати та використовувати педагогічні нововведення.

Операційний компонент інноваційної професійної діяльності майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології залежить від сформованості діагностичних, аналітичних, прогностичних, проєктивно-конструктивних, організаційно-управлінських, комунікативних умінь.

Вирішення проблеми підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності ми вбачаємо в залученні їх до самостійної практичної роботи науково-дослідницького, проєктувального, експериментального характеру, в наслідок чого відбувається розвиток здібностей до інноваційної діяльності, творчого вирішення навчально-виховних завдань у галузі вищої дошкільної освіти.

Важливу роль у вирішенні поставлених завдань відіграє проєктна діяльність.

Актуальність проєктної технології у роботі з майбутніми викладачами дошкільної педагогіки і психології зумовлена її основними завданнями, які полягають у тому, щоб навчити майбутнього викладача самостійно здобувати знання та застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань; прищепити вміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати та аналізувати інформацію, висувати гіпотези, робити висновки.

У практичній роботі з магістрантами доведено ефективність створення професійно-орієнтованих проєктів. Так, проєкт «Планування цілісного навчально-виховного процесу у ВНЗ» передбачав виконання магістрантами протягом вивчення курсу «Педагогіка вищої школи» низки проєктів науково-методичного характеру. Майбутні викладачі створювали проєкт авторської міждисциплінарної навчальної програми; проєкти лекційно-семінарських занять, виховного заходу; мультимедійні презентації до авторських розробок тощо.

Розробці проєктів передувало виконання таких завдань: 1) проаналізувати та оцінити результативність лекції та практичного заняття з конкретної навчальної дисципліни, що вивчається; на підставі проведеного аналізу запропонувати, що слід доповнити чи удосконалити у змісті і методиці проведення аудиторних занять з цього предмета; 2) розробити та аргументувати структуру лекції-діалогу, проблемної лекції, інтегрованої лекції (за вибором); 6) спроєктувати фрагмент практичного (семінарського) заняття з фаху з використанням інноваційних методів, технологій (за вибором).

Майбутні викладачі створювали дослідницькі проєкти. Одним із таких проєктів став виховний проєкт «Важкий студент». Підсумком проведених досліджень з проблем інноваційної педагогіки стали підготовлені майбутніми викладачами тези виступів на звітній магістерській конференції за підсумками вивчення навчального дисципліни «Педагогіка вищої школи».

Вчені відзначають, що без розвитку креативного, творчого мислення не буде жодних інновацій. Тому питання про шляхи формування інноваційного типу викладача в своїй основі є питанням про становлення творчих здібностей.

Творчими у вузькому значенні слова є інтелектуально-евристичні здібності, тобто здібності генерувати ідеї, висувати гіпотези, фантазувати, асоціативно мислити, бачити суперечності, переносити знання і вміння в нові ситуації, це – здатність відмовитися від стереотипів, незалежно судити, критично мислити. Саме ця група творчих властивостей більшою мірою, ніж інші, бере участь у створенні нового творчого продукту (Єсіна Н., 2006, с.63).

Обов'язковими умовами розвитку здібностей, зокрема творчих, є постійна самостійна праця, переборення труднощів, особливо під час пошуку нового. Тобто, систематична постановка перед студентами нових завдань створюватиме атмосферу так званого творчого тренінгу, який послідовно впливатиме на рівень їхньої активності й

перетвориться в потужний стимул, що збуджуватиме інтерес і потребу в творчій діяльності (Єсіна Н., там само).

У зв'язку з цим, підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності повинна полягати в актуалізації їх особистісних якостей і творчих здібностей, які мотивують на свідомий професійний розвиток і створення педагогічних інновацій.

Відповідно інноваційна діяльність майбутнього викладача розглядається в контексті розвитку педагогічної творчості як основи, що визначає його професійну компетентність у галузі педагогічної інноватики.

Креативний блок дидактичних завдань включає: завдання на розвиток творчого мислення, творчих якостей та інноваційних рис характеру.

Наведемо види деяких творчих завдань, які використовувалися нами в практиці роботи з майбутніми викладачами дошкільної педагогіки і психології. Так, при вивченні навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» майбутнім викладачам було запропоновано: написати есе на одну із запропонованих тем (наприклад: «Кredo викладача інноваційної формації», «Мое бачення навчально-виховного середовища у вищій школі для власної самореалізації»); скласти кросворд або тест до теми семінарського заняття; розробити творчі завдання, вправи на розвиток у студентів проблемного бачення, творчої уяви, фантазії, критичного мислення, комунікативних здібностей (за вибором); розробити педагогічні ситуації для аналізу навчально-виховних проблем у вищій школі та ін.

Рефлексія в процесі підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності передбачала фіксування стану свого розвитку, саморозвитку і визначення причин цього стану (успішність діяльності, значущість досліджуваної проблеми та ін.); оцінку продуктивності свого розвитку.

З метою формування рефлексивних здібностей майбутнім викладачам пропонувалося завдання перевести основну інформацію теми лекції або семінару у мову таблиць, схем, графіків, а також було запропоновано технології рефлексії «Міні-твори» та «Ведення педагогічного щоденника».

Розроблена нами система завдань для самостійної роботи структурована за ступенем складності.

Завдання першого рівня складності пов'язані з репродуктивним засвоєнням матеріалу, передбачають роботу магістранта з опорою на певний алгоритм, інструкції / рекомендації і представлені такими формами, як складання структурно-логічного конспекту, розгорнутого плану, тез, анотацій, резюме, бібліографічних списків, заповнення таблиць, схем та ін. В основі завдань першого рівня – комплекс завдань з розвитку аналітичних здібностей в роботі з науковим текстом, готовності до самостійного прочитання тексту. Пізнавальна діяльність магістранта проявляється в пізнанні, осмисленні, запам'ятовуванні. Ціль таких робіт – закріплення знань, формування умінь і навичок.

Завдання другого рівня складності орієнтовані на аналітичну діяльність, пов'язані з підготовкою самостійних наукових повідомлень, доповідей, рефератів, рецензій на наукові, навчальні, навчально-методичні роботи, в тому числі студентські; розробкою освітніх та дослідницьких проектів з подальшими їх презентаціями, виступами, захистами на семінарах, круглих столах, науково-практичних конференціях, консультативних зустрічах.

Завдання третього рівня складності мають творчий, інноваційно-пошуковий рівень самостійної роботи, що передбачає уміння бачити проблему, самостійно виявляти причину її виникнення, розробляти план вирішення проблеми. Водночас здійснюється більш глибоке розуміння явищ, процесів. До завдань третього рівня ми відносимо: роботу над написанням творчих есе, статей та тез для участі у студентських наукових конференціях, створенням портфоліо, проектів. У творчих завданнях найбільш привабливий їх інноваційний характер, можливість виходу в широке поле професійних компетенцій, робота з особистісним потенціалом магістранта, орієнтація на самостійність, ініціативність.

Означені рівні самостійної роботи слід розглядати як етапи, які мають пройти майбутні викладачі для досягнення найвищого рівня здібностей до творчої, інноваційної діяльності.

Система контролю за результатами самостійної роботи включає: бесіди з елементами дискусії, колоквіуми, творчі завдання та інше; написання модульних контрольних робіт; включення матеріалу до тестових запитань з предмета; залучення магістрантів до самоконтролю і взаємоконтролю (естафетне опитування, робота в парах тощо); виконання майбутніми викладачами завдань на розвиток рефлексивних умінь, аналіз і самооцінку власної професійно-

педагогічної діяльності; включення змісту самостійної роботи у перелік запитань до семестрового екзамену.

Ми впевнились, що успішне виконання завдань самостійної роботи майбутніми викладачами можливе за таких умов її організації: мотивація навчального завдання для самостійної роботи; чітка постановка пізнавальних завдань; визначення можливих джерел інформації; чітке визначення викладачем обсягу роботи, строків її виконання; визначення видів консультаційної допомоги; критерії оцінки самостійної роботи.

Самостійна індивідуальна робота є ефективною в сучасних умовах професійної підготовки, але результати її залежать як від творчої особистості викладача, так і від сумлінного ставлення до заняття кожного магістранта.

Отже, організація самостійної роботи майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології з інноваційними орієнтирами професійної діяльності сприяє створенню умов глибокого й повного засвоєння ними навчального матеріалу, вирішенню навчальних і професійних проблем, стимулюванню творчості, розвитку дослідницьких умінь, формуванню стійкого інтересу до інноваційної професійної діяльності, усвідомленню цінності набутих знань, виробленню прагнення й уміння їх самостійно здобувати.

Література

1. Єсіна Н. Сутність та розвиток інтелектуально-творчих здібностей студентів / Н. Єсіна // Сучасні тенденції розвитку освітнього процесу України: Збірник наук. праць / За заг. ред. Г.Є. Гребенюка. – Харків: Стиль-Іздат, 2006. – 302с. (Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка) – С.62-68
2. Педагогіка вищої школи / [В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, І. С. Волощук та ін.]; за. Ред. В. Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В. І. Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.
3. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах від 2 червня 1993 р. N 161. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>

Л. В. Козак

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ

В статье рассматриваются особенности организации самостоятельной работы в подготовке будущих преподавателей дошкольной педагогики и психологии к инновационной профессиональной деятельности; раскрыта сущность, цель, особенности организации, виды, уровни самостоятельной работы, формы контроля; представлены блоки заданий для самостоятельной работы из цикла профессионально-педагогических дисциплин, которые ориентируют будущих преподавателей на создание собственной структуры инновационной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: самостоятельная работа, инновационная деятельность, будущий преподаватель дошкольной педагогики и психологии.

L.Kozak

ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK IS IN PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY

In the article the features of organization of independent work are examined in preparation of future teachers of preschool pedagogics and psychology to innovative professional activity; essence, aim, features of organization, kinds and levels of independent work, control form, is exposed; the semantic blocks of tasks are presented for independent work from the cycle of professionally-pedagogical disciplines, what orient future teachers on creation of own structure of innovative professional activity.

Keywords: independent work, innovative activity, future teacher of preschool pedagogics and psychology.

Рецензенти

Побірченко Н. А. – д. психол. н., проф.,
Чобітько М. Г. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2013